

Leder – kreativitetens værensformer

*Jens Skou Olsen (JSO), komponist, musiker og docent ved
Rytmisk Musikkonservatorium*

Hvad er kreativitet og hvad betyder kreativitet for vores liv og udvikling? Hvilken rolle spiller spontaneitet i vores valg, beslutninger og handlinger? Hvordan lærer vi at være mennesker, hvilken rolle spiller dannelse i vores liv? Er vores skoler gode nok? Dette tidsskrift interesserer sig for kreativitet, spontaneitet og læring; begreber, som vi i dette tidsskrift i løbet af 2010 vil udfolde i fire temanumre:

1. Kreativitetens værensformer
2. Kreativitetens praksis
3. Kreativitet og læring
4. Kreativitet og ledelse

44 bidragydere fra et vidtfavnende tværsnit af det danske kultur- og medielandskab vil her komme med deres bud på disse fire temaer, som hver især kaster et forskelligt blik på kreativiteten, spontaneiteten og læringen i vores liv i dag.

Et spørgsmål om en sikker viden

En novemberaften i år 1900 besluttede den engelske neurofysiolog Charles Scott Sherrington at tilbringe natten i sit laboratorium. Han var ved at færdiggøre et studium af kompleks adfærd i gorillaer, og han havde længe været grebet af tanken om, hvad de gorillaer, hvis adfærd han studerede foretog sig, når de ikke blev observeret. Hvad lavede gorillaerne sig egentlig, når de havde 'fri'? Charles Scott Sherrington fortæller:

I went very quietly down the corridor to the room where the gorillas stayed. I looked through the keyhole and the only thing I could see was a little eye looking back at me. (Fuster, 2007: 04'21)

Hvem studerer hvem? Sherringtons oplevelse er i en vis forstand analog med den situation, vi står i, i forhold til spørgsmålet om kreativitet. Det kan se ud som om, at det, der især kendetegner

udforskningen af kreativitet er, *at den er kreativ*. Vi står dermed i en situation, der minder om bevidsthedsforskningens store udfordring. Ligesom Sherrington må erkende, at han bliver udforsket af sit forsøg, melder der sig måske på samme måde blandt os en mistanke om, at det ikke er os, der udforsker kreativiteten men derimod kreativiteten, der udforsker os. Det er en overvejelse værd, om kreativitetsforskningens resultater er en beretning om kreativitetens væsen, forudsætninger og behov - eller om disse resultater snarere er kreativitetens beretning om menneskets væsen, forudsætninger og behov. Vi lærer måske snarere noget om os selv end om denne mystiske kreativitet. Og en perlerække af spørgsmål melder sig: Er kreativitet et antropocentrisk projekt, det vil sige er kreativitet noget, mennesket beslutter at gøre for sin egen skyld eller er dyr, blomster, bjerge og solsystemer kreative i sig selv, af sig selv og for sig selv? Er kreativitet et fænomen, en ting-i-verden eller en kompetence, som vi kan gribe og begribe – eller er kreativitet snarere den blinde vinkel, det mørke kontinuum et sted inde bag vores øjenæbler, hvorfra vi ser ud på verden? Er kreativitet en rationel, målrettet beslutning om at være kreativ som den amerikanske professor i psykologi Robert J. Sternberg foreslår det, eller er selv den mest banale tanke i vores hoveder et kreativt resultat af en levende opfindervirksomhed, som foreslået af den tyske filosof Friedrich Nietzsche?

Begreber som kreativitet, spontanitet og læring er ikke kun interessante tanker om verden, det er derimod tanker, der i fysisk forstand former og griber ind vores verden. Det bliver derfor afgørende for vores kultur, om vi ser kreativitet som et produkt af eller en forudsætning for vores tanker, vores virksomhed og vores liv. Vi føler behov for at skabe en sikker viden om kreativitet. Hvis vi med begrebet sikker viden forstår et universelt udsagn, så er spørgsmålet: hvad er de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for, at noget er kreativt?

Mennesket og universet

I cirka år 60 før kristi fødsel beskrev den romerske digter og filosof Lukretius i sit digt *De Rerum Natura* (Om Tingenes Natur), hvordan atomerne i deres frie fald gennem det tomme rum ikke nøjes med at følge en lige, forudbestemt linje. De 'vibrerer' eller 'svinger' i deres bane på en uforudsigelig måde, som afstedkommer, at atomerne støder ind i hinanden. Disse sammenstød forklarer Lukretius, er forudsætningen for skabelsen af såvel universet, vores natur som vores frie vilje. Han skriver:

For var det ikke således, at atomerne på denne måde svinger, da ville hver af dem falde ned, ganske som regndråber, gennem den bundløse tomhed. Og der kunne hverken være berøring eller kollision mellem de oprindelige elementer. Og dermed ville Naturen aldrig have skabt noget som helst. (Lukretius, 66 BC: Bog II, 317-22)

Uden atomernes utilregnelige vibration intet univers, og uden denne atomare ubestemthed ingen fri vilje. Næsten præcis 2000 år efter når Kvantemekanikken til en lignende konklusion, og den amerikanske fysiker David Bohm foreslår, at kreativitet ikke blot er et kunstnerisk eller videnskabeligt projekt men et universelt projekt. Digteren Per Højholt beskriver kreativitet som en Kosmisk sammensværgelse, som pudser sine fjer gennem skabelsens endeløst muterende rum. Ifølge Lukretius, David Bohm og Per Højholt er kreativitet dermed ikke et antropocentrisk projekt, det vil sige, kreativitet er ikke blot et menneskeligt forehavende udført af mennesker til fordel for menneskehedens overlevelse.

Forudsætninger for en begrebsdannelse

Dette tidsskrift interesserer sig for de ideer og forestillinger, vi skaber, nærer eller forkaster om den verden, vi er en del af. Vi ser dette arbejde som vigtigt fordi, som den amerikanske historiker Charles Austin Beard formulerede det, vores verden i det store og hele er styret af de ideer, vi har om verden. Når vi konstruerer større mentale strukturer, som for eksempel pædagogiske teorier eller uddannelsessystemer, så gør vi det uvægerligt på fundamentet af de ideer, vi bebos af omkring pædagogik, uddannelse og alt muligt andet i øvrigt. Nye udbrud af kreativitet, spontanitet og læring, der rent faktisk viser sig at være anderledes eller nyskabende er ifølge denne logik en direkte konsekvens af, at det er lykkedes os at fremelske andre eller nye ideer eller drømme om kreativitet, spontanitet og læring.

I alle dele af vores kultur er en der travl byggevirksomhed. Der er meget, der skal nås, og alle føler lyst til hurtigt at komme i gang med byggeriet. Vi lægger en plan. Men ofte påbegynder vi byggeriet af vore mentale og fysiske strukturer og systemer, før vi har nået at filosofere grundigt nok over sagerne. Først bagefter finder vi selv på - eller tvinges måske - til at undersøge, om fundamentet egentlig har været ordentlig lagt. Immanuel Kant beskrev dette for mere end 220 år siden, da han i 'Kritik der Reinen Vernunft' slog fast, at dette er en ofte forekommende skæbne for den menneskelige fornuft. At bygge i hastværk og så lukke øjnene, når fundamentet bryder sammen under os. Vi sår, uden at ville det, tidsler på vores fodsti.

Set i dette lys bliver den viden, som dette nye tidsskrift skaber og formidler så meget desto vigtigere i sit ønske om at nærme sig en forståelse af nogle af de forhold og tilstande, der er helt afgørende for vores praksis. Behovet for og relevansen af en sådan forpligtende, fortolkende udforskning, *før vi handler* – dette behov er massivt. Ikke blot som enkeltstående nedslag i en ellers travl institutionel praksis. Ilden fra ledelsernes udbrud af *løftekraft*, udviklingsprojekterne, de pædagogiske dage, weekendseminarerne eller konferencerne skal helst brænde videre som en levende, nærværende del af vores professionelle dagligdag – ellers virker det ikke.

Tidsskrift for kreativitet, spontanitet og læring vil gerne bidrage med en stemme i debatten, der er mangetydig, uforudsigelig og gerne foruroligende i sit krav om at blive hørt. Vi håber, at dette italesatte møde mellem forskere, filosoffer, studerende, lærere, kunstnere, ledere og præster kan favne vores kulturs undren og tænde et lys for nye blik på vores kreativitet, på vores væren i verden og på den dannelse, der er vores eneste mulighed for at kunne vise os værdige til os selv og hinanden. Men erkendelse og formidling alene rækker ikke. Vi vil med dette tidsskrift forsøge at flytte de stagnerede strukturer, der er kalket til og hindrer den fri strømmen af kreativiteten, spontaniteten og læringen – og vi ser frem til, at en levende debat kan revitalisere de ideer om vores verden, som styrer verden.

Den engelske børnelæge og psykoanalytiker Donald Winnicott skriver i sin bog 'Leg og virkelighed':

Det er den kreative apperception (en vægtning af såvel en ydre som en indre sansning), der mere end noget andet får individet til at føle, at livet er værd at leve. I modsætning hertil står et forhold til den ydre virkelighed, et forhold præget af eftergivenhed, hvor verden og alle dens enkeltelementer nok erkendes, men udelukkende erkendes som noget man skal passe sammen med eller som kræver tilpasning. Eftergivenhed giver individet en følelse af ligegyldighed og er forbundet med den tanke, at der ikke er noget, der betyder noget og at livet ikke er værd at leve. Denne anden måde at leve på betragtes som sygdom i psykiatrisk forstand. Dét, at leve kreativt, er en sund tilstand. Eftergivenhed er et sygt livsgrundlag. (Donald Winnicott, 2003:109)

Lad dette tidsskrift lægge eftergivenheden bag sig og i stedet praktisere en fri, tænkende sanselighed – en kreativ tilstand, hvor vi tænker rigtigt og sanser dybt!